

UTJECAJ PRIVATIZACIJE NA ENERGETSKI SEKTOR REPUBLIKE HRVATSKE NA PRIMJERU HEP-a

Krnić, Ivan

Graduate thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:178539>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**UTJECAJ PRIVATIZACIJE NA ENERGETSKI SEKTOR
REPUBLIKE HRVATSKE NA PRIMJERU HEP-a**

Mentor: prof. dr. sc. Željko Mrnjavac

Student: Ivan Krnić 5210558

Split, Rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, Ivan Krnić ,
(ime i prezime)

izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je navedeni rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu, što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio navedenog rada nije napisan na nedozvoljeni način te da nijedan dio rada ne krši autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Split, 2024. godine

Vlastoručni potpis :

Sažetak

Ovaj završni rad istražuje potencijalni utjecaj privatizacije na energetske sektor Hrvatske, s posebnim fokusom na Hrvatsku elektroprivredu (HEP). Studija pruža sveobuhvatnu analizu procesa privatizacije, istražujući njegove ekonomske, društvene i regulatorne implikacije. Uspoređuje trenutni status HEP-a kao državnog poduzeća s iskustvima zemalja članica EU koje su prošle slične tranzicije. Rad identificira potencijalne prednosti privatizacije, poput povećanja učinkovitosti, tržišne konkurentnosti i stranih ulaganja, dok također razmatra rizike, uključujući gubitak državne kontrole nad strateškim resursima i potencijalne društvene posljedice, kao što su povećanje cijena energije za potrošače.

Studija koristi kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja, analizirajući financijsku učinkovitost i tržišnu poziciju HEP-a, kao i relevantne pravne i regulatorne okvire. Usporedbom situacije HEP-a sa situacijama privatiziranih energetske poduzeća u EU, istraživanje identificira najbolje prakse i potencijalne zamke. Zaključuje se da bi privatizacija mogla donijeti značajne ekonomske koristi za Hrvatsku, ali je potrebno pažljivo razmotriti regulatorne mjere i strateške interese kako bi se osigurao uravnotežen ishod koji štiti interese potrošača i održava energetske sigurnost.

Ključne riječi: Privatizacija, energetske sektor, HEP

Abstract

This thesis investigates the potential impact of privatization on Croatia's energy sector, specifically focusing on Hrvatska elektroprivreda (HEP). The study provides a comprehensive analysis of the privatization process, exploring its economic, social, and regulatory implications. It compares HEP's current state as a state-owned enterprise with the experiences of EU countries that have undergone similar transitions. The thesis identifies the potential benefits of privatization, such as increased efficiency, market competitiveness, and foreign investment, while also considering the risks, including loss of state control over strategic assets and potential social consequences like increased energy prices for consumers.

The study employs both quantitative and qualitative research methods, analyzing HEP's financial performance and market position, as well as examining relevant legal and regulatory frameworks. By comparing HEP's situation with those of privatized energy companies in the EU, the research identifies best practices and potential pitfalls. The thesis concludes that while privatization could lead to significant economic benefits for Croatia, careful consideration of regulatory safeguards and strategic interests is essential to ensure a balanced outcome that protects consumer interests and maintains energy security.

Keywords: Privatization, Energy Sector, HEP

SADRŽAJ:

1. Uvod	5
1.1. Predmet i svrha rada.....	6
1.2. Metodologija	7
1.3. Struktura rada	8
2. Teorijski okvir privatizacije	10
2.1. Teorijski okvir privatizacije.....	10
2.2. Ciljevi i motivi privatizacije.....	12
2.3. Prednosti i nedostaci	13
3. Pravno uređenje tržišta električne energije i elektroenergetskoga sektora EU. 16	
3.1. Pravne i zakonodavne direktive EU na tržištu električne energije i elektroenergetskog sektora	16
3.2. Usklađivanje zakonodavstva i ustroja elektroenergetskog sektora RH sa zahtjevima EU....	18
3.3. Uspješni primjeri privatizacije elektroenergetskog sektora EU zemalja	21
4. Studija slučaja: HEP	34
4.1. Promjene na tržištu električne energije.....	34
4.2. Proces restrukturiranja i pokušaji privatizacije	35
4.3. Analiza rezultata.....	38
4.4. Trenutno stanje i buduće perspektive	38
5. Zaključak	44
6. Literatura	45

1. Uvod

Jedna od glavnih ekonomskih tranzicija koja ima široke implikacije za nacionalno gospodarstvo je privatizacija. S obzirom na stratešku i nacionalnu sigurnost važnosti energije, u Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama, ovaj sektor je posebno značajan zbog svojih implikacija na ekonomski razvoj, ali iznad svega za građane na dnevnoj razini. Vodeća tvrtka u energetsom sektoru, Hrvatska elektroprivreda (HEP), doprinosi značajnom dijelu proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom. Sukladno tome, prepoznavanje posljedica privatizacije u HEP-u pomaže nam da shvatimo šire učinke koje ovaj proces ima na energiju u cjelini.

Prilagodbe u strukturi vlasništva mogu biti vrlo korisne za razvoj učinkovitosti i poticanje inovacija uz privatni kapital ili menadžerske prakse. S druge strane, građani su u opasnosti da budu isključeni zbog cijena te da osjete posljedice lošije usluge zbog monopola. S ovim pozadinskim informacijama, teza će se također fokusirati na to kako bi privatizacija utjecala na operativnu učinkovitost HEP-a, ali što je još važnije, na njegovu komparativnu prednost u tržišnoj poziciji i ukupno konkurentsko ponašanje u energetsom sektoru, koristeći prirodne načine analize tih aspekata kroz fokus analize za tu tvrtku.

Cilj ove teze je pružiti dubinsku analizu učinaka koje bi privatizacija imala na energetske sektor Hrvatske, s fokusom na HEP kao studiju slučaja, kombinirajući kvantitativne i kvalitativne metode. Stoga će teza pružiti uvid u ekonomske i društvene posljedice privatizacije u jednom od najvažnijih hrvatskih sektora.

1.1. Predmet i svrha rada

Predmet ovog diplomskog rada je analiza potencijalne privatizacije Hrvatske elektroprivrede (HEP) te usporedba tog procesa s iskustvima zemalja članica Europske unije koje su već implementirale privatizaciju svojih nacionalnih energetske poduzeća. Rad će detaljno proučiti ključne aspekte i izazove povezane s privatizacijom u energetske sektoru, identificirajući specifične modele i strategije koje su različite zemlje primijenile tijekom tog procesa.

Svrha rada je višestruka:

Evaluacija postojećeg stanja: Prikazat će trenutno stanje u HEP-u, analizirajući njegove financijske, operativne i tržišne performanse u kontekstu nacionalnog energetske tržišta.

Komparativna analiza: Provođit će komparativnu analizu između HEP-a i sličnih europskih energetske poduzeća koja su prošla kroz proces privatizacije. To uključuje razmatranje razlika u regulativnim okvirima, tržišnim uvjetima, postignutim rezultatima te socioekonomskim učincima privatizacije.

Identifikacija najboljih praksi: Identificirat će najbolje prakse i lekcije naučene iz iskustava drugih zemalja, što bi moglo pomoći u oblikovanju preporuka za potencijalni privatizacijski proces HEP-a.

Predviđanje učinaka: Analizirat će potencijalne učinke privatizacije HEP-a na hrvatsko gospodarstvo, energetske sigurnost i krajnje potrošače, s posebnim osvrtom na cijene, kvalitetu usluge i dostupnost energije.

1.2. Metodologija

U ovom diplomskom radu koristit će se kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda kako bi se analizirao potencijalni proces privatizacije Hrvatske elektroprivrede (HEP) i usporedio s privatizacijskim iskustvima u drugim članicama Europske unije.

Kvantitativna analiza uključivat će prikupljanje i obradu statističkih podataka o financijskim, operativnim i tržišnim performansama HEP-a te usporedivih poduzeća iz EU koje su već privatizirane. Ovi podaci će se prikupljati iz različitih izvora, uključujući godišnja izvješća, baze podataka tržišta energije i industrijske analize

Kvalitativna analiza će se fokusirati na prikupljanje podataka kroz analizu sekundarnih izvora poput studija slučaja, stručnih časopisa i vladinih publikacija kako bi se dobili uvidi u političke, ekonomske i socijalne aspekte privatizacije.

Metodologija će također uključivati usporednu studiju slučaja kako bi se identificirale ključne varijable uspjeha i neuspjeha u privatizacijskim procesima drugih energetske poduzeća u EU. Ova komparativna analiza omogućit će razumijevanje specifičnih uvjeta i okolnosti koji su utjecali na ishode privatizacije, te kako se te lekcije mogu primijeniti na HEP.

Na kraju, koristeći se metodama sinteze i evaluacije, rad će integrirati rezultate kvantitativne i kvalitativne analize kako bi se formulirale preporuke za strategiju privatizacije HEP-a. Ovo će uključivati razvoj scenarija koji će pokazati različite moguće ishode privatizacije, temeljene na analiziranim podacima i iskustvima iz drugih zemalja.

1.3. Struktura rada

Diplomski rad podijeljen je u nekoliko ključnih poglavlja koja sustavno obrađuju temu potencijalne privatizacije Hrvatske elektroprivrede (HEP) i njezinih mogućih utjecaja na energetski sektor Republike Hrvatske. Rad obuhvaća sljedeće dijelove:

1. Uvod:

- Predmet i svrha rada: Definiraju se glavni ciljevi i svrha istraživanja, te predmet rada koji uključuje analizu potencijalnih učinaka privatizacije na HEP.
- Metodologija: Detaljno se opisuju istraživačke metode korištene u radu, uključujući kvantitativne i kvalitativne pristupe.
- Struktura rada: Prikaz sadržaja i organizacije rada kako bi čitatelji imali pregled glavnih poglavlja i tema koje će biti obrađene.

2. Teorijski okvir privatizacije:

- Definicija i oblici privatizacije: Objašnjavaju se osnovni pojmovi privatizacije i različiti oblici koje ona može poprimiti.
- Ciljevi i motivi privatizacije: Analiziraju se razlozi zbog kojih države i organizacije odlučuju na privatizaciju svojih poduzeća.
- Prednosti i nedostaci privatizacije: Raspravljaju se pozitivne i negativne strane privatizacije kako bi se dobila uravnotežena slika o njezinim učincima.

3. Pravno uređenje tržišta električne energije i elektroenergetskog sektora EU:

- Pravne i zakonodavne direktive EU na tržištu električne energije i elektroenergetskog sektora: Pregled glavnih pravnih okvira i direktiva EU koje reguliraju energetski sektor.
- Usklađivanje zakonodavstva i ustroja elektroenergetskog sektora RH sa zahtjevima EU: Analiza kako se hrvatsko zakonodavstvo i struktura sektora usklađuju s EU standardima.
- Uspješni primjeri privatizacije elektroenergetskog sektora EU zemalja: Studije slučaja uspješnih privatizacija u EU, koje mogu poslužiti kao model za Hrvatsku.

4. Studija slučaja: HEP:

- Promjene na tržištu električne energije: Analiza kako su se promjene na tržištu odrazile na HEP.
- Proces restrukturiranja i potencijalna privatizacija: Pregled povijesti restrukturiranja HEP-a i razmatranje scenarija potencijalne privatizacije.

- Analiza mogućih rezultata: Evaluacija mogućih učinaka privatizacije na HEP, uključujući operativne performanse, tržišnu poziciju i utjecaj na potrošače.
- Trenutno stanje i buduće perspektive: Procjena trenutne situacije u HEP-u i budućih mogućnosti za privatizaciju.

5. Zaključak:

- Sumiranje glavnih nalaza istraživanja, zaključci i preporuke za daljnje korake u kontekstu potencijalne privatizacije HEP-a.

6. Literatura:

- Popis svih korištenih izvora informacija, uključujući knjige, članke, zakone i druge relevantne dokumente.

Ova struktura rada omogućava sustavnu i detaljnu analizu potencijalne privatizacije HEP-a, pružajući čitatelju cjelovit uvid u temu kroz teorijske, pravne i praktične aspekte.

2. Teorijski okvir privatizacije

2.1. Teorijski okvir privatizacije

Privatizacija je proces prijenosa vlasništva nad imovinom ili poduzećima iz javnog sektora, odnosno države, u privatne ruke. Ovaj proces može imati značajne ekonomske, socijalne i političke implikacije te se često provodi s ciljem poboljšanja učinkovitosti, povećanja konkurentnosti i smanjenja fiskalnog opterećenja države. Privatizacija može poprimiti različite oblike, ovisno o specifičnim ciljevima, zakonodavnom okviru i uvjetima na tržištu.

Privatizacija se može definirati kao čin prijenosa vlasništva ili kontrole nad javnim poduzećima i imovinom na privatne subjekte, uključujući pojedince, privatne tvrtke ili nevladine organizacije. Ključni ciljevi privatizacije često uključuju poboljšanje operativne učinkovitosti poduzeća, povećanje državnih prihoda putem prodaje imovine, smanjenje državnog duga, poticanje tržišnog natjecanja i smanjenje uloge države u gospodarstvu.

Privatizacija se provodi kroz različite metode, a izbor metode ovisi o političkim, ekonomskim i društvenim ciljevima koje država želi postići. Također, implementacija privatizacije zahtijeva adekvatnu pravnu i regulatornu infrastrukturu kako bi se osigurala pravednost, transparentnost i učinkovitost procesa.

Privatizacija može poprimiti različite oblike, od potpune prodaje poduzeća do složenijih oblika koji uključuju različite razine državnog sudjelovanja. Najčešći oblici privatizacije uključuju:

1. Potpuna privatizacija:

Ovaj oblik privatizacije podrazumijeva potpunu prodaju državnog poduzeća privatnim investitorima. Država se u potpunosti povlači iz vlasničke strukture poduzeća, omogućujući privatnom sektoru da preuzme potpunu kontrolu nad njegovim upravljanjem i operacijama. Potpuna privatizacija često se koristi u sektorima gdje postoji visoka razina konkurencije i gdje su tržišni mehanizmi dovoljno razvijeni da osiguraju učinkovito funkcioniranje poduzeća.

2. Djelomična privatizacija:

Kod djelomične privatizacije, država zadržava određeni udio vlasništva u poduzeću, dok ostatak prodaje privatnim investitorima. Ovaj oblik privatizacije omogućava državi da zadrži određeni stupanj kontrole i utjecaja na strateške odluke poduzeća, dok istovremeno koristi prednosti privatnog kapitala i menadžerskih vještina. Djelomična privatizacija često se koristi kao prijelazna mjera prema potpunoj privatizaciji ili u sektorima od strateške važnosti gdje je državno sudjelovanje nužno.

3. Privatizacija kroz izdavanje dionica:

Ova metoda uključuje izdavanje dionica državnog poduzeća i njihovu prodaju na otvorenom tržištu. Dionice mogu biti ponuđene privatnim investitorima, zaposlenicima poduzeća i široj javnosti. Ovaj oblik privatizacije omogućava široku distribuciju vlasništva i može potaknuti sudjelovanje građana u gospodarstvu. Proces izdavanja dionica mora biti pažljivo planiran i reguliran kako bi se osigurala transparentnost i zaštita interesa malih dioničara.

4. Upravljanje kroz privatni sektor (koncesije i ugovori o upravljanju):

Kod ovog oblika privatizacije, država zadržava vlasništvo nad imovinom ili infrastrukturom, ali upravljanje i operativne funkcije prepušta privatnim tvrtkama putem koncesija ili ugovora o upravljanju. Ova metoda omogućava državi da koristi stručnost i učinkovitost privatnog sektora bez potpunog prijenosa vlasništva. Koncesije se često koriste u sektorima poput transporta, vode i energije, gdje je infrastruktura od strateške važnosti.

5. Franchising i leasing:

Franchising uključuje davanje prava privatnim subjektima da koriste ime, poslovni model i resurse državnog poduzeća uz plaćanje naknade. Leasing podrazumijeva najam državne imovine privatnim tvrtkama uz određene uvjete i obveze. Ovi oblici privatizacije omogućavaju državi da zadrži vlasništvo nad ključnom infrastrukturom, dok privatni sektor preuzima operativne rizike i odgovornosti.

2.2. Ciljevi i motivi privatizacije

Privatizacija, kao proces prijenosa vlasništva državne imovine u privatne ruke, pokreće se iz različitih razloga i s različitim ciljevima. Ovi ciljevi i motivi mogu biti ekonomski, politički, društveni ili kombinacija svih navedenih. U nastavku se detaljno obrađuju ključni ciljevi i motivi koji potiču državu na provođenje privatizacije.

Ekonomski ciljevi i motivi

1. Povećanje učinkovitosti: Jedan od glavnih ekonomskih motiva za privatizaciju je povećanje učinkovitosti poduzeća. Privatne tvrtke često imaju veće poticaje za smanjenje troškova, povećanje produktivnosti i inovacija zbog pritiska tržišne konkurencije i potrebe za ostvarivanjem profita. Privatni vlasnici također mogu uvesti bolju korporativnu upravu i menadžerske prakse koje mogu poboljšati ukupne performanse poduzeća.
2. Smanjenje državnog duga i fiskalno rasterećenje: Prihodi od prodaje državne imovine mogu se koristiti za smanjenje javnog duga ili financiranje drugih državnih projekata i programa. Privatizacija omogućava državi da oslobodi sredstva koja bi inače bila vezana za financiranje gubitaka neefikasnih državnih poduzeća, smanjujući tako fiskalni teret na proračun.
3. Poticanje investicija: Privatizacija može privući domaće i strane investicije, koje su potrebne za modernizaciju i proširenje poslovanja. Privatni investitori često donose sa sobom kapital, tehnologiju i know-how koji mogu biti ključni za razvoj i rast poduzeća.
4. Povećanje konkurentnosti: Prijenos vlasništva na privatne subjekte može povećati konkurentnost na tržištu, osobito u sektorima gdje su državni monopoli prethodno dominirali. Konkurencija potiče poduzeća na poboljšanje kvalitete usluga, inovacije i smanjenje cijena, što u konačnici koristi potrošačima.

Politički ciljevi i motivi

1. Smanjenje uloge države u gospodarstvu: Privatizacija se često koristi kao sredstvo za smanjenje državnog intervencionizma i promoviranje tržišne ekonomije. Time se želi postići decentralizacija ekonomske moći i poticanje privatne inicijative i poduzetništva.
2. Politička stabilnost i podrška reformama: U nekim slučajevima, privatizacija se provodi kako bi se osigurala politička podrška za šire ekonomske reforme. Na primjer, prijenos vlasništva može pomoći u pridobivanju podrške ključnih interesnih skupina, kao što su radnici ili investitori, za provođenje strukturalnih promjena u gospodarstvu.

3. Privatizacija kao dio programa međunarodnih financijskih institucija: Mnogo puta privatizacija je uvjetovana programima međunarodnih financijskih institucija poput Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) ili Svjetske banke. Ove institucije često zahtijevaju privatizaciju kao dio uvjeta za dobivanje financijske pomoći ili povoljnijih kredita.

Društveni ciljevi i motivi

1. Poboljšanje kvalitete usluga: Privatna poduzeća, zbog konkurencijskog pritiska i želje za profitom, često imaju poticaj za poboljšanje kvalitete svojih proizvoda i usluga. To može rezultirati boljom uslugom za potrošače, bržim uvođenjem inovacija i većim zadovoljstvom korisnika.
2. Širenje vlasništva među građanima: Privatizacija može biti zamišljena tako da širi vlasništvo među građanima, na primjer, kroz distribuciju dionica zaposlenicima ili javnu ponudu dionica. Ova metoda može pomoći u stvaranju "ekonomije dioničara" gdje građani imaju izravan interes u uspjehu privatiziranih poduzeća.
3. Povećanje zaposlenosti i poduzetništva: Privatizacija može potaknuti stvaranje novih radnih mjesta i poduzetničkih inicijativa. Privatni sektor često ima veći kapacitet za otvaranje novih radnih mjesta u usporedbi s državnim sektorom, posebno kroz rast i proširenje poslovanja.

Privatizacija je kompleksan proces koji može biti pokretan različitim ciljevima i motivima, ovisno o specifičnim ekonomskim, političkim i društvenim kontekstima. U Hrvatskoj, kao i u mnogim drugim zemljama, potencijalna privatizacija HEP-a nosi sa sobom razne ekonomske, političke i društvene motive koje je potrebno pažljivo razmotriti. Razumijevanje tih ciljeva i motiva ključan je korak u dizajniranju i provedbi učinkovitih strategija privatizacije koje će ostvariti željene rezultate i izbjeći potencijalne rizike i negativne posljedice.

2.3. Prednosti i nedostaci

Privatizacija je složen proces koji nosi sa sobom niz prednosti i nedostataka. U ovom dijelu rada analizirat ćemo pozitivne i negativne aspekte privatizacije kako bismo dobili cjelovit uvid u potencijalne učinke ovog procesa na energetske sektor, s posebnim naglaskom na Hrvatsku elektroprivredu (HEP).

Prednosti privatizacije:

- Povećanje učinkovitosti i produktivnosti:

Privatna poduzeća često djeluju učinkovitije od državnih zbog većih poticaja za smanjenje troškova, poboljšanje produktivnosti i maksimizaciju profita. Privatizacija može dovesti do uvođenja boljih menadžerskih praksi i tehnoloških inovacija koje povećavaju ukupnu učinkovitost poduzeća.

- Privlačenje investicija:

Privatizacija može privući nove domaće i strane investicije koje su potrebne za modernizaciju i proširenje poslovanja. Privatni investitori često donose dodatni kapital, tehnologiju i know-how koji mogu značajno poboljšati performanse poduzeća.

- Smanjenje fiskalnog opterećenja države:

Prihodi od prodaje državne imovine mogu se koristiti za smanjenje javnog duga i financiranje drugih državnih programa i projekata. Privatizacija također smanjuje potrebu za državnim subvencijama i financijskom potporom neefikasnim državnim poduzećima.

- Povećanje konkurentnosti na tržištu:

Prijenos vlasništva na privatne subjekte može povećati konkurentnost na tržištu, osobito u sektorima gdje su državni monopoli prethodno dominirali. Konkurencija potiče poduzeća na poboljšanje kvalitete usluga, inovacije i smanjenje cijena, što u konačnici koristi potrošačima.

- Poboljšanje kvalitete usluga:

Privatne tvrtke često imaju veći poticaj za poboljšanje kvalitete svojih proizvoda i usluga kako bi privukle i zadržale korisnike. To može rezultirati boljom uslugom za potrošače, bržim uvođenjem inovacija i većim zadovoljstvom korisnika.

Nedostaci privatizacije:

- Rizik monopola:

Privatizacija može dovesti do stvaranja privatnih monopola, osobito ako nije popraćena odgovarajućim regulatornim okvirima. Monopoli mogu rezultirati višim cijenama, lošijom kvalitetom usluga i smanjenom dostupnošću za potrošače. Stoga je ključna uloga regulatornih tijela u osiguravanju pravednog tržišnog natjecanja.

- Socijalne posljedice:

Privatizacija može imati negativne socijalne posljedice, uključujući otpuštanje radnika i povećanje nezaposlenosti. Privatne tvrtke često provode restrukturiranje kako bi smanjile troškove, što može dovesti do gubitka radnih mjesta i smanjenja socijalne sigurnosti za radnike.

- Gubitak kontrole nad strateškim sektorima:

Privatizacija ključnih infrastrukturnih i strateških sektora može rezultirati gubitkom državne kontrole nad vitalnim uslugama i resursima. To može imati dugoročne posljedice na nacionalnu sigurnost i suverenitet, osobito u sektorima kao što su energetika, voda i transport.

- Nejednaka raspodjela koristi:

Dobici od privatizacije često su koncentrirani među malim brojem investitora, dok široka populacija može osjetiti samo ograničene koristi. Ovo može povećati ekonomsku nejednakost i socijalne napetosti, osobito ako se privatizacija provodi na način koji favorizira određene interesne skupine.

- Rizik od korupcije i nepravilnosti:

Proces privatizacije može biti podložan korupciji, nepotizmu i nepravilnostima, osobito u zemljama s nedovoljno razvijenim pravnim i regulatornim sustavima. To može rezultirati nepravednim i neefikasnim ishodima koji podrivaju povjerenje javnosti u proces privatizacije i institucije koje ga provode.

3. Pravno uređenje tržišta električne energije i elektroenergetskoga sektora EU

3.1. Pravne i zakonodavne direktive EU na tržištu električne energije i elektroenergetskog sektora

Pravno uređenje tržišta električne energije unutar Europske unije (EU) temelji se na uspostavljanju zajedničkog tržišta koje omogućava slobodan protok energije preko granica država članica. Ovo tržište uređeno je nizom pravnih i zakonodavnih direktiva koje imaju za cilj poticanje konkurencije, osiguranje sigurnosti opskrbe, promicanje održivog razvoja i zaštitu potrošača. U ovom poglavlju razmatraju se ključne direktive koje reguliraju tržište električne energije i elektroenergetski sektor u EU.

Direktiva o zajedničkom tržištu električne energije (Direktiva 2009/72/EZ)

Jedna od najvažnijih direktiva koja uređuje tržište električne energije u EU je Direktiva 2009/72/EZ, poznata kao Treći energetska paket. Ova direktiva postavlja temelje za uspostavljanje potpuno integriranog unutarnjeg tržišta električne energije. Glavni ciljevi ove direktive uključuju:

- Razdvajanje djelatnosti: Direktiva zahtijeva razdvajanje djelatnosti proizvodnje i opskrbe električnom energijom od prijenosa i distribucije. Ovo razdvajanje, poznato kao unbundling, ima za cilj spriječiti sukob interesa i potaknuti poštenu konkurenciju na tržištu.
- Osnivanje neovisnih regulatornih tijela: Direktiva zahtijeva uspostavu neovisnih nacionalnih regulatornih tijela koja će nadzirati tržište električne energije i osigurati poštivanje pravila konkurencije. Ova tijela imaju ovlasti donositi odluke koje su obvezujuće za energetske tvrtke.
- Prava potrošača: Direktiva naglašava važnost zaštite prava potrošača, uključujući pravo na slobodan izbor dobavljača, transparentnost cijena i pristup informacijama. Posebna pažnja posvećena je zaštiti osjetljivih potrošača i borbi protiv energetske siromaštva.

Uredba o veleprodajnom tržištu električne energije (Uredba (EU) 2019/943)

Uredba (EU) 2019/943, poznata kao Uredba o veleprodajnom tržištu električne energije, usvojena je kao dio Četvrtog energetska paketa. Ova uredba usmjerena je na daljnju integraciju veleprodajnog tržišta električne energije u EU. Ključne odredbe uključuju:

- Povećanje prekogranične trgovine: Uredba potiče povećanje prekogranične trgovine električnom energijom kroz usklađivanje pravila o kapacitetima prijenosa i optimizaciju korištenja prijenosne mreže.

- Učinkovitost tržišta: Uredba promiče tržišne mehanizme koji osiguravaju učinkovitost i likvidnost veleprodajnog tržišta, uključujući dan-unaprijed i unutar-dan trgovinu.
- Integracija obnovljivih izvora energije: Uredba podržava integraciju obnovljivih izvora energije u tržište, potičući razvoj fleksibilnih i odgovornih energetske sustava.

Direktiva o obnovljivim izvorima energije (Direktiva (EU) 2018/2001)

Direktiva (EU) 2018/2001, poznata kao Direktiva o obnovljivim izvorima energije, postavlja ciljeve za povećanje udjela obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji energije unutar EU. Ključne odredbe uključuju:

- Nacionalni ciljevi: Države članice obvezne su postaviti nacionalne ciljeve za udio obnovljivih izvora energije, u skladu s ukupnim ciljem EU da do 2030. godine najmanje 32% ukupne potrošnje energije dolazi iz obnovljivih izvora.
- Podrška za obnovljive izvore: Direktiva potiče države članice na uspostavljanje sustava potpore za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uključujući financijske poticaje i olakšice za investicije.
- Olakšavanje administrativnih postupaka: Direktiva zahtijeva pojednostavljenje administrativnih postupaka za izdavanje dozvola za projekte obnovljivih izvora energije, kako bi se ubrzala njihova realizacija.

Direktiva o energetske učinkovitosti (Direktiva 2012/27/EU)

Direktiva 2012/27/EU, poznata kao Direktiva o energetske učinkovitosti, usmjerena je na povećanje energetske učinkovitosti unutar EU. Glavne odredbe uključuju:

- Nacionalni akcijski planovi: Države članice obvezne su izraditi nacionalne akcijske planove za energetske učinkovitost, s ciljem smanjenja potrošnje energije i povećanja energetske učinkovitosti u svim sektorima.
- Energetska revizija i upravljanje energijom: Direktiva zahtijeva provođenje redovitih energetske revizija za velike tvrtke i promicanje sustava upravljanja energijom kako bi se identificirale i realizirale mogućnosti za uštedu energije.
- Informiranje i edukacija: Direktiva naglašava važnost informiranja i edukacije potrošača o mogućnostima za uštedu energije i prednostima energetske učinkovitosti.

Pravne i zakonodavne direktive EU imaju ključnu ulogu u oblikovanju tržišta električne energije i elektroenergetskog sektora. Njihova implementacija ima za cilj stvaranje konkurentnog, transparentnog i održivog tržišta koje osigurava sigurnost opskrbe i zaštitu potrošača. Za Hrvatsku elektroprivredu (HEP), usklađivanje s ovim direktivama znači prilagodbu poslovanja i strategija kako bi se zadovoljili visoki standardi postavljeni na razini EU.

3.2. Usklađivanje zakonodavstva i ustroja elektroenergetskog sektora RH sa zahtjevima EU

Usklađivanje zakonodavstva i ustroja elektroenergetskog sektora Republike Hrvatske (RH) sa zahtjevima Europske unije (EU) predstavlja ključni korak u procesu integracije Hrvatske u zajedničko europsko energetske tržište. Ovaj proces obuhvaća prilagodbu nacionalnog zakonodavstva, regulatornih okvira i institucionalne strukture kako bi se osigurala usklađenost s europskim direktivama i uredbama koje reguliraju tržište električne energije i elektroenergetski sektor.

Pravni okvir

Proces usklađivanja započeo je prije ulaska Hrvatske u EU 2013. godine i nastavio se kroz implementaciju pravnih akata EU u nacionalno zakonodavstvo. Ključni pravni dokumenti koji su oblikovali ovaj proces uključuju:

1. Zakon o tržištu električne energije:

- Ovaj zakon regulira proizvodnju, prijenos, distribuciju i opskrbu električnom energijom u Hrvatskoj. U skladu s direktivama EU, zakon predviđa razdvajanje djelatnosti (unbundling) kako bi se spriječio sukob interesa između proizvodnje/opskrbe i prijenosa/distribucije električne energije. Također, zakon potiče konkurenciju i omogućava slobodan pristup tržištu novim sudionicima.

2. Zakon o regulaciji energetske djelatnosti:

- Ovaj zakon uspostavlja regulatorni okvir za energetski sektor i osniva Hrvatsku energetske regulatornu agenciju (HERA). HERA je neovisno regulatorno tijelo odgovorno za nadzor i regulaciju tržišta električne energije, te osigurava provedbu europskih direktiva i uredbi u nacionalnom kontekstu.

3. Zakon o energiji:

- Ovaj zakon uređuje sveukupni energetski sektor u Hrvatskoj, uključujući električnu energiju, plin, naftu i obnovljive izvore energije. Zakon postavlja temelje za održivi razvoj energetskog sektora i potiče energetske učinkovitost i korištenje obnovljivih izvora energije, u skladu s europskim energetskim i klimatskim ciljevima.

Institucionalni okvir

Prilagodba institucionalnog okvira uključuje osnivanje i jačanje institucija koje su odgovorne za regulaciju, planiranje i provedbu energetske politike. Ključne institucije uključuju:

1. Hrvatska energetske regulatorna agencija (HERA):

- HERA je ključna institucija za regulaciju tržišta električne energije u Hrvatskoj. Kao neovisno regulatorno tijelo, HERA osigurava transparentnost, konkurentnost i poštivanje pravila tržišta, te provodi regulatorni nadzor nad energetskim poduzećima.

2. Operator prijenosnog sustava (HOPS):

- HOPS je odgovoran za prijenos električne energije kroz visokonaponsku mrežu i osiguranje stabilnosti elektroenergetskog sustava. U skladu s direktivama EU, HOPS djeluje kao neovisno tijelo, odvojeno od djelatnosti proizvodnje i opskrbe električnom energijom.

3. Operator distribucijskog sustava (HEP-ODS):

- HEP-ODS upravlja distribucijskom mrežom i odgovoran je za distribuciju električne energije krajnjim potrošačima. Kao i HOPS, HEP-ODS djeluje neovisno od proizvodnje i opskrbe, kako bi se osigurala nepristranost i poštena konkurencija na tržištu.

Usklađivanje s direktivama EU

Proces usklađivanja uključuje implementaciju ključnih direktiva i uredbi EU koje reguliraju energetske sektor. Neke od najvažnijih direktiva uključuju:

1. Treći energetske paket:

- Direktiva 2009/72/EZ i Uredba (EZ) br. 714/2009 dio su Trećeg energetske paketa, koji postavlja temelje za uspostavljanje potpuno integriranog unutarnjeg tržišta električne energije u EU. Ove direktive zahtijevaju razdvajanje djelatnosti, uspostavu neovisnih regulatornih tijela i jačanje prava potrošača.

2. Četvrti energetske paket (Čista energija za sve Europljane):

- Ovaj paket uključuje Direktivu (EU) 2019/944 i Uredbu (EU) 2019/943, koje dodatno unapređuju usklađenost tržišta električne energije u EU. Ciljevi uključuju povećanje prekogranične trgovine, integraciju obnovljivih izvora energije i promicanje energetske učinkovitosti.

3. Direktiva o obnovljivim izvorima energije (Direktiva (EU) 2018/2001):

- Ova direktiva postavlja ambiciozne ciljeve za povećanje udjela obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji energije. Hrvatska je uskladila svoje zakonodavstvo kako bi podržala razvoj i integraciju obnovljivih izvora energije u energetske sustav.

4. Direktiva o energetskej učinkovitosti (Direktiva 2012/27/EU):

- Direktiva zahtijeva države članice da poduzmu mjere za povećanje energetske učinkovitosti, uključujući izradu nacionalnih akcijskih planova, provođenje energetske revizije i promicanje sustava upravljanja energijom.

Tehnička usklađenost i modernizacija infrastrukture

Osim zakonodavne i institucionalne prilagodbe, usklađivanje s EU zahtjevima uključuje i tehničku usklađenost te modernizaciju energetske infrastrukture:

1. Modernizacija prijenosne i distribucijske mreže:

- Ulaganja u modernizaciju prijenosne i distribucijske mreže ključna su za osiguranje pouzdanosti i sigurnosti opskrbe električnom energijom. Hrvatska je provela niz projekata za unapređenje infrastrukture kako bi se zadovoljili tehnički standardi EU i povećala prekogranična povezivost.

2. Pametne mreže (Smart Grids):

- Implementacija pametnih mreža omogućuje učinkovito upravljanje potrošnjom energije, integraciju obnovljivih izvora i povećanje energetske učinkovitosti. Hrvatska je započela s uvođenjem pametnih brojila i naprednih sustava upravljanja energijom kako bi se uskladila s europskim standardima.

3. Održivi razvoj i zaštita okoliša:

- Usklađivanje s EU zahtjevima također uključuje promicanje održivog razvoja i zaštite okoliša. To podrazumijeva smanjenje emisija stakleničkih plinova, povećanje udjela obnovljivih izvora energije i provedbu mjera za energetske učinkovitost.

Usklađivanje zakonodavstva i ustroja elektroenergetskog sektora RH sa zahtjevima EU ključan je korak za integraciju Hrvatske u zajedničko europsko energetske tržište. Implementacija pravnih direktiva i modernizacija infrastrukture osiguravaju konkurentnost, sigurnost opskrbe i održiv razvoj energetske sektora. Ovaj proces omogućuje Hrvatskoj da iskoristi prednosti zajedničkog tržišta, poboljša kvalitetu usluga za potrošače i doprinese ciljevima energetske tranzicije i klimatske neutralnosti.

3.3. Uspješni primjeri privatizacije elektroenergetskog sektora EU zemalja

Privatizacija elektroenergetskog sektora u zemljama Europske unije (EU) često se navodi kao primjer uspješne reforme koja je dovela do povećanja učinkovitosti, konkurentnosti i kvalitete usluga. Ova reforma obuhvaća prijenos vlasništva nad energetske poduzećima iz javnog u privatni sektor, uz odgovarajuće regulatorne mjere kako bi se osigurala zaštita potrošača i održiva konkurencija. U nastavku se razmatraju neki od najuspješnijih primjera privatizacije u EU.

Ujedinjeno Kraljevstvo

Privatizacija elektroenergetskog sektora u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) jedan je od najpoznatijih i najčešće proučavanih primjera u svijetu. Proces je započeo 1980-ih godina pod vodstvom premijerke

Margaret Thatcher i obuhvatio je razdvajanje (unbundling) i prodaju državnih energetske poduzeća. Ovaj proces značajno je transformirao energetski sektor UK-a, donoseći promjene koje su povećale učinkovitost, konkurentnost i kvalitetu usluga. U nastavku slijedi detaljan opis ključnih aspekata ovog procesa.

1. Razdvajanje i prodaja

Razdvajanje djelatnosti: Prvi korak u privatizaciji bila je strukturalna reorganizacija elektroenergetskog sektora, koja je uključivala razdvajanje proizvodnje, prijenosa i distribucije električne energije. Ovaj proces, poznat kao unbundling, imao je za cilj spriječiti sukob interesa i potaknuti poštenu konkurenciju.

- Proizvodnja: Državne elektrane su podijeljene i privatizirane kako bi se stvorilo konkurentno tržište proizvodnje električne energije. Osnovane su nove tvrtke, uključujući PowerGen i National Power, koje su preuzele proizvodne kapacitete.
- Prijenos: Prijenos električne energije povjeren je jednoj tvrtki, National Grid, koja je ostala pod regulatornim nadzorom kako bi se osigurala nepristranost i pristup prijenosnoj mreži za sve proizvođače.
- Distribucija: Distribucijska poduzeća su također privatizirana, stvarajući regionalne distributivne tvrtke koje su zadužene za distribuciju električne energije do krajnjih potrošača.

Prodaja dionica: Dionice novoosnovanih privatnih tvrtki ponuđene su javnosti putem inicijalnih javnih ponuda (IPO), čime se omogućilo široko sudjelovanje građana u procesu privatizacije. Ovaj potez ne samo da je povećao prihode za državni proračun, već je i potaknuo razvoj tržišta kapitala.

2. Stvaranje konkurentnog tržišta

Otvaranje tržišta: UK je uspostavio jedno od prvih potpuno konkurentnih tržišta električne energije na svijetu. Potrošači, uključujući kućanstva i industrijske korisnike, dobili su mogućnost izbora među različitim dobavljačima električne energije. Ovo otvaranje tržišta potaknulo je konkurenciju i dovelo do smanjenja cijena i poboljšanja kvalitete usluga.

Marketplaces i burze: Kako bi se olakšala trgovina električnom energijom, uspostavljene su elektroničke burze i tržišta na kojima su proizvođači i dobavljači mogli kupovati i prodavati električnu energiju. Ovi mehanizmi omogućili su transparentnost cijena i olakšali ulazak novih sudionika na tržište.

3. Regulatorni okvir

Neovisna regulatorna tijela: Uspostavljena je neovisna regulatorna agencija, Office of Gas and Electricity Markets (OFGEM), koja nadzire tržište električne energije i osigurava provedbu pravila konkurencije. OFGEM ima ključnu ulogu u zaštiti potrošača, regulaciji cijena prijenosa i distribucije te osiguravanju poštenog tržišnog natjecanja.

- Zaštita potrošača: OFGEM osigurava da potrošači imaju pristup jasnim informacijama o cijenama i uslugama, te da mogu lako mijenjati dobavljače. Također, agencija provodi mjere za zaštitu osjetljivih potrošača i borbu protiv energetske siromaštva.
- Regulacija cijena: Iako su cijene električne energije na konkurentnom tržištu određene ponudom i potražnjom, OFGEM ima ovlasti regulirati cijene prijenosa i distribucije kako bi spriječio zlouporabu monopolskog položaja regionalnih distributera.
- Poticanje investicija: OFGEM potiče ulaganja u modernizaciju infrastrukture, razvoj pametnih mreža i integraciju obnovljivih izvora energije.

4. Utjecaji na tržište i gospodarstvo

Povećanje učinkovitosti: Privatizacija je dovela do značajnog povećanja učinkovitosti u elektroenergetskom sektoru. Privatne tvrtke uvele su nove menadžerske prakse, tehnologije i inovacije koje su smanjile operativne troškove i povećale produktivnost.

Smanjenje cijena: Konkurencija na tržištu električne energije rezultirala je smanjenjem cijena za krajnje potrošače. Potrošači su imali mogućnost izbora među različitim dobavljačima, što je potaknulo dobavljače da nude povoljnije cijene i bolje usluge kako bi zadržali i privukli korisnike.

Poboljšanje kvalitete usluga: Privatne tvrtke u energetske sektoru imale su veći poticaj za poboljšanje kvalitete usluga kako bi zadržale korisnike i povećale svoju konkurentnost. To je uključivalo bržu i pouzdaniju opskrbu električnom energijom, bolju korisničku podršku i inovativne energetske usluge.

Investicije i modernizacija: Privatizacija je potaknula značajna ulaganja u modernizaciju prijenosne i distribucijske infrastrukture, uključujući razvoj pametnih mreža koje omogućuju efikasnije upravljanje energetske sustavom i integraciju obnovljivih izvora energije.

Socijalni učinci: Iako je privatizacija donijela mnoge ekonomske koristi, proces je također imao socijalne posljedice. Restrukturiranje tvrtki i povećanje učinkovitosti često je dovelo do smanjenja broja radnih mjesta, što je izazvalo nezadovoljstvo među radnicima i sindikatima. Međutim, dugoročno gledano, ekonomski rast i razvoj novih sektora stvorili su nova radna mjesta i mogućnosti za zapošljavanje.

Španjolska

Privatizacija elektroenergetskog sektora u Španjolskoj započela je krajem 1980-ih i nastavila se tijekom 1990-ih i ranih 2000-ih, paralelno s liberalizacijom tržišta električne energije. Proces je bio dio šireg trenda privatizacije državnih poduzeća u Europi, potaknutog potrebom za modernizacijom gospodarstva, povećanjem konkurencije i prilagodbom europskim direktivama o liberalizaciji energetskog sektora.

1. Početak Privatizacije

- Krajem 1980-ih i početkom 1990-ih: Španjolska je započela proces privatizacije svojih državnih elektroenergetskih kompanija, počevši s prodajom dionica najvećih tvrtki u vlasništvu države. Ovaj proces bio je dio šire gospodarske liberalizacije i reformi koje je provodila španjolska vlada kako bi potaknula ekonomski rast i smanjila državni dug.

2. Ključne Kompanije

- Endesa: Endesa, koja je bila najveća elektroenergetska kompanija u Španjolskoj, bila je prva koja je prošla kroz proces privatizacije. Proces je započeo u nekoliko faza:
 - 1997. godine: Španjolska vlada prodala je prvi veliki paket dionica Endese, čime je tvrtka djelomično privatizirana.
 - 2001. godine: U potpunosti je završena privatizacija Endese, čime je tvrtka prešla u privatno vlasništvo. Danas je Endesa dio talijanske elektroenergetske kompanije Enel.
- Iberdrola: Druga velika elektroenergetska kompanija, Iberdrola, također je prošla kroz sličan proces privatizacije tijekom 1990-ih. Ova kompanija je postala jedan od najvećih privatnih dobavljača električne energije u Španjolskoj i globalni lider u obnovljivim izvorima energije.
- Naturgy (ranije Gas Natural Fenosa): Privatizacija Naturgyja, koji se bavi opskrbom plina i električne energije, bila je također dio šire privatizacije energetskog sektora. Kompanija je prošla kroz proces privatizacije i restrukturiranja kako bi postala ključni igrač na španjolskom energetskom tržištu.

3. Liberalizacija Tržišta

- 1998. godine: Španjolska je formalno liberalizirala tržište električne energije, omogućujući slobodan izbor dobavljača za sve potrošače, uključujući kućanstva i industrijske korisnike. To je značilo kraj monopola i početak konkurentnog tržišta.
- Regulacija: Unatoč liberalizaciji, španjolska vlada zadržala je značajnu regulatornu ulogu kako bi osigurala pravedne uvjete na tržištu i zaštitila interese potrošača. Nacionalna komisija za tržišta i konkurenciju (Comisión Nacional de los Mercados y la Competencia - CNMC) nadzire tržište i osigurava provedbu zakona o tržišnom natjecanju.

4. Učinci Privatizacije

- Povećana Konkurencija: Privatizacija i liberalizacija doveli su do povećanja broja sudionika na tržištu, što je potrošačima omogućilo veći izbor dobavljača električne energije. To je povećalo tržišnu dinamiku i potaknulo inovacije u sektorima proizvodnje, distribucije i opskrbe.
- Ulaganja u Obnovljive Izvore Energije: Privatizirane kompanije, posebno Iberdrola, snažno su ulagale u razvoj obnovljivih izvora energije, poput vjetroelektrana i solarnih elektrana. To je Španjolsku postavilo kao jednog od europskih lidera u korištenju obnovljivih izvora energije.
- Cijene Električne Energije: Iako je liberalizacija potaknula konkurenciju, ona je također dovela do volatilnosti cijena na španjolskom tržištu električne energije. Cijene su bile podložne fluktuacijama, posebno tijekom razdoblja visoke potražnje ili nestašica opskrbe, što je izazvalo zabrinutost među potrošačima.

Italija

Privatizacija elektroenergetskog sektora u Italiji započela je 1990-ih godina također kao dio šireg trenda liberalizacije i privatizacije državnih poduzeća u Europi. Cilj ovog procesa bio je povećati konkurenciju, poboljšati učinkovitost i prilagoditi se europskim direktivama o liberalizaciji energetske tržišta.

1. Početak Privatizacije

- Krajem 1990-ih: Italija je započela s privatizacijom svojih ključnih energetske poduzeća. Ovaj proces bio je usmjeren na smanjenje uloge države u gospodarskom sektoru, uključujući energetiku, te na otvaranje tržišta za konkurenciju.

- Glavni Akteri: Najvažnija državna elektroenergetska kompanija koja je prošla kroz proces privatizacije bila je Enel (Ente Nazionale per l'Energia Elettrica), osnovana 1962. godine kao državni monopol za proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije.

2. Privatizacija Enela

- 1999. godine: Prva faza privatizacije Enela započela je u studenom 1999. godine, kada je talijanska vlada prodala 30% udjela u kompaniji putem inicijalne javne ponude (IPO). Ovaj potez označio je početak prijelaza iz državnog monopola prema liberaliziranom tržištu.
- Daljnja Privatizacija: Talijanska vlada nastavila je postupno smanjivati svoj vlasnički udio u Enelu tijekom 2000-ih, prodajući dodatne dionice na tržištu. Do danas, talijanska država zadržava značajan, ali manjinski vlasnički udio u kompaniji, dok je većina dionica u privatnim rukama.

3. Liberalizacija Tržišta

- Deregulacija: Paralelno s privatizacijom, Italija je provodila deregulaciju tržišta električne energije, u skladu s europskim direktivama koje su zahtijevale liberalizaciju energetske tržišta u svim državama članicama EU-a.
- Tržišno Natjecanje: Liberalizacija je omogućila ulazak novih sudionika na tržište, što je povećalo konkurenciju među dobavljačima električne energije. Potrošači su dobili mogućnost slobodnog izbora dobavljača, što je trebalo rezultirati boljom uslugom i konkurentnijim cijenama.

4. Restrukturiranje i Razdvajanje (Unbundling)

- Organizacijsko Razdvajanje: Kao dio procesa liberalizacije, Enel je bio prisiljen provesti razdvajanje svojih različitih djelatnosti kako bi se spriječio sukob interesa i potaknula konkurencija.
 - Enel Distribuzione: Zadužena za distribuciju električne energije.
 - Enel Produzione: Odgovorna za proizvodnju električne energije.
 - Terna: Operater prijenosnog sustava (TSO), koji je kasnije odvojen od Enela i postao neovisna kompanija odgovorna za upravljanje talijanskom prijenosnom mrežom.

5. Učinci Privatizacije i Liberalizacije

- **Povećana Konkurencija:** Privatizacija i liberalizacija dovele su do povećanja konkurencije na talijanskom tržištu električne energije. Više privatnih kompanija, uključujući Edison, A2A i Iren, ušlo je na tržište, što je dovelo do većeg izbora za potrošače.
- **Inovacije i Ulaganja:** Privatizacija je omogućila veća ulaganja u modernizaciju infrastrukture i razvoj novih tehnologija, uključujući obnovljive izvore energije. Enel, kao privatizirana kompanija, postao je globalni lider u obnovljivim izvorima energije, posebno u solarnim i vjetroelektranama.
- **Cijene i Pristupačnost:** Iako je konkurencija trebala dovesti do smanjenja cijena, talijanski potrošači su se suočili s izazovima volatilnosti cijena, posebno u razdobljima visokih troškova energije. Vlada je morala intervenirati kako bi regulirala cijene i zaštitila ranjive skupine.

6. Regulacija i Državna Uloga

- **Regulatorna Tijela:** Liberalizirano tržište zahtijevalo je snažan regulatorni okvir kako bi se osiguralo pravedno tržišno natjecanje i zaštita potrošača. Talijanska energetska regulatorna agencija (Autorità di Regolazione per Energia Reti e Ambiente - ARERA) ima ključnu ulogu u nadzoru tržišta i provedbi zakona.
- **Državna Uloga:** Unatoč privatizaciji, talijanska država zadržava stratešku ulogu u energetske sektoru kroz svoj udio u Enelu i regulaciju tržišta, osiguravajući energetske politike koje su usklađene s nacionalnim interesima i ciljevima održivosti.

Jedna od država koja je odlučila zadržati većinski utjecaj države u elektroenergetskom sektoru je Francuska. Francuska ima jedan od najrazvijenijih i energetski najneovisnijih elektroenergetskih sektora u svijetu, s posebnim naglaskom na nuklearnu energiju.

1. Nuklearna Energija kao okosnica:

- Dominacija nuklearne energije: Francuska se oslanja na nuklearnu energiju za oko 70% svoje ukupne proizvodnje električne energije, što je čini jednim od najvećih korisnika nuklearne energije u svijetu. Ova orijentacija omogućava zemlji da ima relativno niske emisije stakleničkih plinova i stabilne cijene energije.
- Électricité de France (EDF): EDF, koja je u većinskom vlasništvu države (oko 83.7%), upravlja većinom nuklearnih postrojenja u Francuskoj. EDF je ključna kompanija u francuskom energetsom sektoru i jedna od najvećih elektroenergetskih kompanija u svijetu.

2. Obnovljivi Izvori Energije:

- Povećanje udjela obnovljivih izvora: Iako dominira nuklearna energija, Francuska aktivno ulaže u obnovljive izvore energije, poput vjetroelektrana i solarnih postrojenja, kako bi diverzificirala svoj energetski miks i uskladila se s europskim ciljevima za smanjenje emisija.

3. Regulacija i Državni Nadzor:

- Snažna državna uloga: Francuska zadržava visok stupanj kontrole nad svojim elektroenergetskim sektorom, osiguravajući da ključna infrastruktura ostane pod državnim nadzorom, što omogućava usklađivanje s nacionalnim strateškim interesima.

Francuska nije privatizirala svoj elektroenergetski sektor zbog kombinacije strateških, ekonomskih, političkih i socijalnih razloga. Državno vlasništvo nad EDF-om i nadzor nad nuklearnim sektorom omogućuju Francuskoj da osigura energetska sigurnost, stabilnost cijena i dugoročne investicije u održivi razvoj. Ovaj model omogućuje državi da zadrži kontrolu nad ključnom infrastrukturom, koja je vitalna za nacionalni interes.

Energetska Suverenost i Sigurnost:

- Kontrola nad nuklearnom energijom: S obzirom na ključnu ulogu nuklearne energije u francuskom elektroenergetskom sektoru, zadržavanje kontrole nad njom smatralo se kritičnim za osiguranje energetske suverenosti. Nuklearna energija zahtijeva visoku razinu stručnosti, sigurnosnih standarda i dugoročnih investicija, čime je lakše upravljati kroz državni nadzor.

Politički i Socijalni Razlozi:

- Otpor prema privatizaciji: Privatizacija elektroenergetskog sektora suočila bi se s velikim otporom u francuskom društvu, koje ima dugu tradiciju državnog vlasništva u strateškim sektorima. Sindikati i javnost u Francuskoj tradicionalno se protive privatizaciji ključnih državnih poduzeća.
- Očuvanje društvene stabilnosti: Državni nadzor nad elektroenergetskim sektorom omogućava održavanje stabilnih cijena električne energije, što je važan faktor za socijalnu stabilnost i ekonomski razvoj.

Ekonomija Razmjera i Investicijska Sposobnost:

- Financijska stabilnost: Kao državna kompanija, EDF može pristupiti povoljnijim uvjetima financiranja, što je ključno za ulaganje u dugoročne projekte poput nuklearnih elektrana. Privatizacija bi mogla povećati troškove financiranja i smanjiti sposobnost države da usmjerava investicije prema strateškim prioritetima.
- Dugoročna strategija: Zadržavanje državne kontrole omogućuje Francuskoj da vodi dugoročnu energetska strategiju koja ne mora biti vođena kratkoročnim tržišnim pritiscima ili zahtjevima za brzim povratom ulaganja.

1. Trošak električne energije kao postotak dohotka

Da bismo procijenili trošak električne energije kao postotak dohotka u Ujedinjenom Kraljevstvu, Španjolskoj, Italiji i Hrvatskoj, potrebno je uzeti u obzir prosječne cijene električne energije u svakoj zemlji, prosječnu potrošnju kućanstava te prosječne plaće. Evo kako se to može izračunati za svaku zemlju:

1. Ujedinjeno Kraljevstvo

- Prosječna cijena električne energije: 22 euro centi/kWh
- Prosječna potrošnja kućanstva: 4000 kWh godišnje
- Prosječna mjesečna plaća: oko 2.711,20 eura

Izračun:

- Godišnji trošak električne energije: $3.800 \text{ kWh} * 0,27 \text{ €/kWh} = 880 \text{ eura}$
- Mjesečni trošak: $880 \text{ eura} / 12 = 73,33 \text{ eura}$
- Postotak mjesečne plaće: $73,33 \text{ eura} / 2.711 \text{ eura} * 100 = 2,70\%$

2. Španjolska

- Prosječna cijena električne energije: 23 euro centi/kWh
- Prosječna potrošnja kućanstva: 3.272 kWh godišnje
- Prosječna mjesečna plaća: oko 2.250 eura

Izračun:

- Godišnji trošak električne energije: $3.272 \text{ kWh} * 0,23 \text{ €/kWh} = 752,56 \text{ eura}$
- Mjesečni trošak: $752,56 \text{ eura} / 12 = 62,71 \text{ eura}$
- Postotak mjesečne plaće: $62,71 \text{ eura} / 2.250 \text{ eura} * 100 = 2,79\%$

3. Italija

- Prosječna cijena električne energije: 22,16 euro centi/kWh
- Prosječna potrošnja kućanstva: 3.000 kWh godišnje
- Prosječna mjesečna plaća: oko 2.200 eura

Izračun:

- Godišnji trošak električne energije: $3.000 \text{ kWh} * 0,185 \text{ €/kWh} = 664,80 \text{ eura}$
- Mjesečni trošak: $664,80 \text{ eura} / 12 = 55,4 \text{ eura}$
- Postotak mjesečne plaće: $55,4 \text{ eura} / 2.200 \text{ eura} * 100 = 2,52\%$

4. Hrvatska

- Prosječna cijena električne energije: 14 euro centi/kWh
- Prosječna potrošnja kućanstva: 3.500 kWh godišnje
- Prosječna mjesečna plaća: oko 1.315 eura

Izračun:

- Godišnji trošak električne energije: $3.500 \text{ kWh} * 0,14 \text{ €/kWh} = 490 \text{ eura}$
- Mjesečni trošak: $490 \text{ eura} / 12 = 40,83 \text{ eura}$
- Postotak mjesečne plaće: $40,83 \text{ eura} / 1.315 \text{ eura} * 100 = 3,07\%$

- Hrvatska ima najnižu cijenu električne energije, ali zbog niže prosječne plaće, trošak električne energije kao postotak dohotka iznosi 3,07%, što je više nego u Italiji i Ujedinjenom Kraljevstvu.
- Španjolska i Hrvatska imaju sličan postotak mjesečne plaće koji odlazi na troškove električne energije, dok je u Ujedinjenom Kraljevstvu i Italiji taj postotak nešto niži.

Ovi podaci pokazuju kako relativno niže cijene električne energije u Hrvatskoj ne nužno znače i manji financijski teret za kućanstva u usporedbi s drugim zemljama zbog razlika u prosječnim plaćama.

Hrvatska može izvući nekoliko ključnih pouka iz iskustava Ujedinjenog Kraljevstva, Španjolske i Italije u njihovim procesima privatizacije elektroenergetskog sektora. Ove pouke mogu pomoći u oblikovanju buduće energetske politike i razmatranju mogućnosti za privatizaciju ili daljnje reforme unutar sektora.

Važnost Snažnog Regulatornog Okvira

- Privatizacija u UK-u pokazala je da je snažan regulatorni okvir ključan za uspjeh. Uvođenje regulatornih tijela kao što je Ofgem bilo je presudno za osiguravanje fer tržišne konkurencije i zaštite potrošača. Hrvatska bi trebala osigurati da svaki proces privatizacije prati robustan i transparentan regulatorni okvir kako bi se spriječile tržišne zloupotrebe i zaštitili interesi potrošača.
- I u Španjolskoj i Italiji, potreba za regulacijom tržišta ostala je visoka nakon privatizacije, osobito kako bi se kontrolirala volatilnost cijena i osigurala pristupačnost energije za sve

potrošače. Hrvatska bi trebala unaprijediti svoje regulatorne mehanizme kako bi odgovorila na slične izazove.

2. Balansiranje između Konkurencije i Socijalne Pravde

- Španjolska je iskusila visoke cijene električne energije unatoč privatizaciji, što je izazvalo zabrinutost zbog energetske pristupačnosti. Privatizacija ne jamči automatski niže cijene; stoga, Hrvatska bi trebala osigurati da reforme uključuju mjere za zaštitu ranjivih skupina potrošača i da se osigura pristupačnost energije za sve građane.
- Iako je privatizacija u UK-u donijela veći izbor i poboljšane usluge, izazvala je i zabrinutost zbog povećanja energetske siromaštva. Hrvatska bi trebala pažljivo razmotriti socijalne implikacije privatizacije i osigurati mehanizme koji će zaštititi kućanstva s niskim primanjima.

3. Poticanje Ulaganja u Inovacije i Obnovljive Izvore Energije

- Privatizacija je omogućila značajna ulaganja u modernizaciju infrastrukture i razvoj obnovljivih izvora energije. Hrvatska bi trebala poticati privatni sektor na ulaganje u održivu energiju, dok osigurava da država zadrži stratešku ulogu u usmjeravanju razvoja prema ciljevima energetske tranzicije.
- Španjolska je postala lider u obnovljivim izvorima energije zahvaljujući privatnim investicijama, ali je također iskusila probleme s nestabilnošću tržišta. Hrvatska bi trebala osigurati stabilno i predvidljivo okruženje za investitore kako bi se potaknuo razvoj zelenih tehnologija.

4. Upravljanje Tržišnim Volatilnostima i Cijenama

- Obje zemlje su se suočile s volatilnošću cijena na liberaliziranom tržištu, što je utjecalo na potrošače. Hrvatska bi trebala razviti strategije i alate za upravljanje tržišnim fluktuacijama, kako bi zaštitila potrošače od naglih porasta cijena električne energije.
- Italija je pokazala da je moguće održati relativno stabilne cijene unatoč privatizaciji, uz odgovarajuću regulaciju i državnu intervenciju kada je potrebno. Hrvatska bi mogla razmotriti slične pristupe kako bi osigurala stabilnost tržišta.

5. Postepena i Pažljivo Planirana Privatizacija

- Privatizacija mora biti postepena i pažljivo planirana kako bi se izbjegli šokovi na tržištu i omogućilo prilagodbu svih dionika. Hrvatska bi trebala provesti sveobuhvatne analize prije nego što započne s procesom privatizacije, uključujući procjene utjecaja na tržište, gospodarstvo i potrošače.

Iz primjera UK-a, Španjolske i Italije, Hrvatska može naučiti da privatizacija elektroenergetskog sektora može donijeti koristi, ali i izazove. Ključni faktori za uspjeh uključuju snažnu regulaciju, zaštitu socijalne pravde, poticanje inovacija i pažljivo upravljanje tržištem. Privatizacija, ako se provede uz odgovarajuće mjere, može doprinijeti modernizaciji sektora, ali je važno osigurati da koristi od privatizacije budu ravnomjerno raspoređene među svim građanima.

4. Studija slučaja: HEP

4.1. Promjene na tržištu električne energije

Ulazak Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine imao je značajan utjecaj na tržište električne energije, uključujući i promjene u cijenama električne energije za krajnje potrošače. Ova usporedba prikazuje kako su se cijene električne energije promijenile prije i nakon ulaska Hrvatske u EU, uzimajući u obzir utjecaj liberalizacije tržišta, regulatorne promjene i ulaganja u infrastrukturu.

Cijene električne energije prije ulaska u EU

Prije ulaska u EU, cijene električne energije u Hrvatskoj bile su regulirane od strane države, a tržište je bilo u velikoj mjeri monopolizirano od strane Hrvatske elektroprivrede (HEP). Ključne karakteristike cijena električne energije u tom periodu uključuju:

- Regulirane cijene: Cijene električne energije za kućanstva i industrijske korisnike bile su postavljene od strane vlade, s ciljem osiguravanja pristupačne cijene za potrošače.
- Manjak konkurencije: Zbog monopolskog položaja HEP-a i ograničenog broja sudionika na tržištu, konkurencija je bila minimalna, što je utjecalo na manjak poticaja za smanjenje cijena ili poboljšanje usluga.

Prema podacima Eurostata, prosječna cijena električne energije za kućanstva u Hrvatskoj 2012. godine iznosila je oko 0,12 EUR/kWh.

Cijene električne energije nakon ulaska u EU

Nakon ulaska u EU, Hrvatska je liberalizirala svoje tržište električne energije, uskladila zakonodavstvo s europskim direktivama i omogućila ulazak novih sudionika na tržište. Ključne promjene koje su utjecale na cijene električne energije uključuju:

- Liberalizacija tržišta: Omogućavanje slobodnog izbora dobavljača električne energije za sve potrošače povećalo je konkurenciju i dovelo do bolje ponude za potrošače.
- Regulatorne promjene: Uvođenje Hrvatske energetske regulatorne agencije (HERA) osiguralo je provedbu pravila konkurencije i zaštitu potrošača.

- Ulaganja u infrastrukturu: Modernizacija prijenosne i distribucijske mreže te povećana ulaganja u obnovljive izvore energije poboljšali su učinkovitost i stabilnost opskrbe električnom energijom.

Prema podacima Eurostata, prosječna cijena električne energije za kućanstva u Hrvatskoj 2022. godine iznosila je oko 0,13 EUR/kWh.

Usporedba i analiza

1. Promjena cijena:

- Prije ulaska u EU (2012): Prosječna cijena električne energije za kućanstva bila je 0,12 EUR/kWh.
- Nakon ulaska u EU (2022): Prosječna cijena električne energije za kućanstva iznosi 0,13 EUR/kWh.

Cijene električne energije za kućanstva porasle su za oko 8,3% u deset godina nakon ulaska Hrvatske u EU.

Usporedba cijena električne energije u Hrvatskoj prije i nakon ulaska u EU pokazuje blagi porast cijena, ali i značajne promjene u tržišnoj strukturi i regulaciji. Iako su cijene porasle, povećana konkurencija, ulaganja u infrastrukturu i usklađivanje s europskim standardima donijeli su dugoročne koristi u smislu bolje kvalitete usluga i stabilnosti opskrbe. Važno je nastaviti pratiti razvoj tržišta i osigurati da koristi liberalizacije i dalje donose pozitivne učinke za potrošače. Također važno je napomenuti kako je 2012. godine prosječna plaća iznosila oko 730 eura dok je 2022. iznosila oko 980 eura, što predstavlja porast od 34.25%. Uzevši u obzir ove podatke možemo zaključiti da iako je cijena električne energije porasla nije znatno utjecala na izdatke građana.

4.2. Proces restrukturiranja i pokušaji privatizacije

Hrvatska elektroprivreda (HEP) prošla je kroz značajne promjene od početka liberalizacije tržišta električne energije u Hrvatskoj. Proces restrukturiranja i pokušaji privatizacije HEP-a dio su šire strategije za povećanje učinkovitosti, konkurentnosti i prilagodbe europskim standardima. Ovaj tekst detaljno opisuje ključne korake u restrukturiranju HEP-a i različite pokušaje privatizacije poduzeća.

1. Restrukturiranje HEP-a

Restrukturiranje HEP-a započelo je početkom 2000-ih godina, paralelno s procesom liberalizacije tržišta električne energije u Hrvatskoj. Ključne faze restrukturiranja uključuju:

Organizacijsko razdvajanje:

- Unbundling: U skladu s europskim direktivama, HEP je proveo razdvajanje svojih djelatnosti na proizvodnju, prijenos, distribuciju i opskrbu električnom energijom. Cilj ovog procesa bio je spriječiti sukob interesa i potaknuti konkurenciju.
 - HEP-Proizvodnja: Tvrtka zadužena za proizvodnju električne energije.
 - HEP-Operator prijenosnog sustava (HEP-OPS): Tvrtka odgovorna za prijenos električne energije.
 - HEP-Operator distribucijskog sustava (HEP-ODS): Tvrtka zadužena za distribuciju električne energije.
 - HEP-Opskrba: Tvrtka koja se bavi opskrbom električnom energijom krajnjim korisnicima.

Modernizacija i ulaganja:

- Infrastrukturalna ulaganja: HEP je ulagao u modernizaciju prijenosne i distribucijske mreže kako bi povećao učinkovitost i pouzdanost sustava. To je uključivalo razvoj pametnih mreža i sustava za upravljanje energijom.
- Ulaganja u obnovljive izvore energije: HEP je također povećao ulaganja u obnovljive izvore energije, uključujući vjetroelektrane, solarne elektrane i hidroelektrane, u skladu s nacionalnim i europskim ciljevima za smanjenje emisija stakleničkih plinova.

Poboljšanje operativne učinkovitosti:

- Optimizacija poslovnih procesa: HEP je provodio različite mjere za poboljšanje operativne učinkovitosti, uključujući optimizaciju poslovnih procesa, smanjenje troškova i poboljšanje upravljanja resursima.
- Digitalizacija: Uvođenje digitalnih tehnologija i automatizacije u poslovne procese i usluge kako bi se povećala učinkovitost i poboljšala kvaliteta usluga za potrošače.

2. Pokušaji privatizacije HEP-a

Pokušaji privatizacije HEP-a do sada su bili različito prihvaćeni, a neki od njih uključuju:

Prvi pokušaj (2002-2003):

- Početni planovi: Početkom 2000-ih, Hrvatska je započela s planovima za privatizaciju dijela HEP-a kako bi privukla strane investicije i povećala učinkovitost. Vlada je razmatrala prodaju manjinskog udjela u HEP-u, ali je proces naišao na značajan otpor.
- Otpor i obustava: Planovi za privatizaciju izazvali su otpor sindikata, javnosti i političkih stranaka, što je dovelo do obustave procesa. Glavni argumenti protiv privatizacije bili su strah od gubitka kontrole nad ključnom infrastrukturom i potencijalnog povećanja cijena za potrošače.

Drugi pokušaj (2015-2016):

- Novi planovi za privatizaciju: S poboljšanjem ekonomskih uvjeta, vlada je ponovno razmatrala mogućnost privatizacije HEP-a. Plan je uključivao prodaju manjinskog udjela kroz inicijalnu javnu ponudu (IPO).
- Pripreme za IPO: HEP je započeo s pripremanjima za IPO, uključujući restrukturiranje poslovanja i povećanje transparentnosti financijskih izvještaja.
- Politički pritisak i ekonomske okolnosti: Politički pritisak i nesigurne ekonomske okolnosti ponovno su usporile proces. Kritičari su isticali važnost zadržavanja državne kontrole nad energetske sektorom, posebno u kontekstu nacionalne sigurnosti i stabilnosti opskrbe.

Treći pokušaj (2017-2018):

- Strategija privatizacije: Vlada je razmatrala prodaju do 25% udjela u HEP-u putem IPO-a kako bi prikupila sredstva za ulaganja u energetske sektor i smanjenje javnog duga.
- Javni i politički otpor: Pokušaj privatizacije ponovno je naišao na otpor sindikata, političkih stranaka i javnosti, što je dovelo do odgode i eventualne obustave procesa.

4.3. Analiza rezultata

Restrukturiranje i Decentralizacija: HEP je prošao kroz nekoliko faza restrukturiranja kako bi poboljšao učinkovitost i prilagodio se europskim standardima. Uvođenje novog modela korporativnog upravljanja 2009. godine, s decentralizacijom upravljačkih funkcija između HEP d.d. i ovisnih društava, pokazalo se ključnim korakom prema većoj operativnoj fleksibilnosti i strateškom upravljanju.

Financijska Konsolidacija: Godina 2009. označila je značajne financijske promjene za HEP, uključujući smanjenje operativnih troškova i povećanje ušteda. Unatoč izazovima koje je donijela gospodarska kriza, HEP je uspio konsolidirati svoje financijsko stanje smanjenjem obveza prema dobavljačima i upravljanjem troškovima, što je dovelo do pozitivnih pomaka u financijskim pokazateljima.

Kreditni Rejting: Posljednjih godina HEP se suočio s padom kreditnog rejtinga, što je utjecalo na njegovu sposobnost zaduživanja i ukupnu financijsku poziciju. Unatoč tome, određeni koraci poduzeti za smanjenje dugovanja i poboljšanje likvidnosti pomogli su stabilizaciji financijskog stanja.

Utjecaj EU Regulative: Integracija u europsko energetske tržište i usklađivanje s EU direktivama bili su ključni za HEP-ovo restrukturiranje. Iako je postignut napredak u usklađivanju s propisima EU, dodatna prilagodba bit će potrebna kako bi se ispunili zahtjevi trećeg paketa energetske propisa EU. Ovaj proces predstavlja i priliku i izazov za daljnji rast i razvoj HEP-a.

Privatizacija HEP-a ostaje kontroverzna tema. Dok neki vide potencijal u privatizaciji kao sredstvu za povećanje učinkovitosti i konkurentnosti, postoje zabrinutosti o očuvanju nacionalnih interesa i kontrole nad ključnim energetske resursima. Preporuka je da se formira neovisan operator prijenosa kako bi se osigurala sigurnost opskrbe i održala kontrola nad ključnom infrastrukturom.

4.4. Trenutno stanje i buduće perspektive

Promjene u poslovanju HEP-a bile su potaknute kombinacijom obvezne provedbe europske direktiva i ciljanih strateških promjena koje HEP provodi kako bi se prilagodio novim tržišnim uvjetima, povećao operativnu učinkovitost i konkurentnost.

Kao članica EU-a, Hrvatska je bila obvezna uskladiti svoje zakonodavstvo s EU direktivama vezanim uz liberalizaciju energetske sektora. To uključuje razdvajanje prijenosa, distribucije i opskrbe električnom energijom, što je namijenjeno poticanju tržišne konkurencije. EU direktive također promiču povećanu

upotrebu ciljeva energetske učinkovitosti i povećanu upotrebu obnovljivih izvora energije. HEP je morao promijeniti svoj poslovni model kako bi ispunio te ciljeve, što je uključivalo ulaganja u projekte obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitost. Unatoč liberalizaciji prema godišnjem izvješću Hrvatske energetske regulatorne agencije (HERA) za 2022. godinu, udio opskrbljivača koji su dio HEP grupe (HEP-Opskrba d.o.o. i HEP ELEKTRA d.o.o.) na maloprodajnom tržištu električne energije u Republici Hrvatskoj iznosio je 95% u opskrbi svih kupaca električnom energijom.

Strateške promjene unutar HEP-a:

- Diversifikacija energetske portfelja: HEP je također provodio ciljane strateške promjene kojima je diversificirao svoj energetske portfelj. U sklopu napora da se smanji ovisnost o ugljenu, HEP je ulagao u projekte obnovljivih izvora energije poput vjetroelektrana, solarnih elektrana i hidroelektrana. To je bio dio napora za smanjenje ovisnosti o ugljenu i povećanje energetske održivosti.
- Modernizacija infrastrukture: HEP je ulagao u modernizaciju prijenosnih i distribucijskih mreža električne energije kako bi povećao njihovu pouzdanost. To je uključivalo integraciju pametnih mreža zajedno s naprednim sustavima upravljanja energijom. Ovaj tehnološki projekt omogućuje bolje upravljanje potrošnjom energije i služi kao sredstvo za integraciju obnovljivih izvora.
- Povećanje operativne učinkovitosti: HEP je također ciljao na povećanje operativne učinkovitosti optimizacijom procesa, smanjenjem troškova i povećanjem kvalitete usluge kupcima. Te promjene često su potaknute tržišnim pritiscima i prilikama, stvarajući konkurentski pritisak.
- Internacionalizacija: HEP je također započeo poslovanje izvan Hrvatske kroz ulaganja i projekte u inozemstvu. Cilj je povećati prihode i diverzificirati poslovanje.

Promjene u poslovanju HEP-a bile su odgovor na EU direktive, ali i nastojanje da se iskoriste potencijalne promjene na tržištu. HEP je stekao fleksibilnost kako bi poboljšao operativnu učinkovitost i osigurao održivost, dok istovremeno postiže dugoročne ciljeve.

Pokazatelji poslovanja HEP-a iz izvješća poslovanja

1. Neto dobit: HEP je u 2021. godini ostvario neto dobit od 1.060,1 milijuna kuna, što je 341,0 milijun kuna manje u odnosu na 2020. godinu kada je neto dobit iznosila 1.401,0 milijun kuna.

2. Poslovni prihodi: Poslovni prihodi u 2021. godini iznosili su 9.041,0 milijun kuna, što je povećanje od 644,1 milijun kuna (7,7%) u odnosu na prethodnu godinu. Ovo povećanje je rezultat većeg izvoza viškova uslijed veće proizvodnje hidroelektrana i viših cijena na inozemnom tržištu, kao i veće prodaje električne energije kupcima poduzetništva.
3. Prihodi od prodaje električne energije: Prihodi od prodaje električne energije iznosili su 8.216,2 milijuna kuna, što je povećanje od 1.393,7 milijuna kuna u odnosu na prethodnu godinu. Ovo je rezultat većeg izvoza i viših cijena na inozemnim tržištima.
4. Poslovni rashodi: Poslovni rashodi iznosili su 8.994,4 milijuna kuna, što je povećanje od 1.571,2 milijuna kuna (21,2%) u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje rashoda uglavnom je rezultat viših troškova nabave električne energije na tržištu.
5. Financijski prihodi i rashodi: Financijski prihodi iznosili su 1.338,2 milijuna kuna, što je 29% više nego prethodne godine. Financijski rashodi iznosili su 275,5 milijuna kuna, što je smanjenje od 200,1 milijun kuna u odnosu na prethodnu godinu.
6. Kreditni rejting: Agencija Standard & Poor's podigla je ocjenu kreditnog rejtinga HEP-a s BB+ na BBB-, izjednačujući ga s rejtingom Republike Hrvatske i vraćajući ga na investicijsku razinu. Također, agencija Moody's potvrdila je ocjenu dugoročnog kreditnog rejtinga HEP-a na Ba1 sa stabilnim izgledima.

Ovi podaci ističu kako je HEP ostvario solidne poslovne rezultate unatoč izazovnim uvjetima poslovanja u 2021. godini, uključujući utjecaje pandemije i rasta cijena energenata.

Analizom podataka iz izvješća koraci koje HEP može poduzeti u narednim godinama su:

1. Daljnje Restrukturiranje i Liberalizacija

Restrukturiranje HEP-a nije završeno i očekuje se da će se nastaviti kako bi se postigla veća učinkovitost i usklađenost s europskim standardima. Proces liberalizacije tržišta električne energije zahtijeva daljnje prilagodbe u organizacijskoj strukturi i poslovnim procesima HEP-a kako bi se omogućilo konkurentnije okruženje i povećala tržišna vrijednost tvrtke.

2. Privatizacija

Iako su dosadašnji pokušaji privatizacije HEP-a bili neuspješni zbog političkog otpora i straha od gubitka kontrole nad ključnom infrastrukturom, mogućnost privatizacije ostaje otvorena tema. Privatizacija bi

mogla uključivati prodaju manjinskog udjela putem inicijalne javne ponude (IPO) kako bi se prikupila sredstva za ulaganja i smanjio javni dug. Međutim, ključna je uloga države u osiguranju da se privatizacija provodi na transparentan način uz odgovarajuće regulatorne mjere za zaštitu interesa potrošača.

3. Modernizacija i Ulaganja

HEP će nastaviti s ulaganjima u modernizaciju prijenosne i distribucijske mreže kako bi povećao učinkovitost i pouzdanost sustava. To uključuje razvoj pametnih mreža i sustava za upravljanje energijom, kao i povećanje ulaganja u obnovljive izvore energije, uključujući vjetroelektrane, solarne elektrane i hidroelektrane. Ova ulaganja su u skladu s nacionalnim i europskim ciljevima za smanjenje emisija stakleničkih plinova.

4. Povećanje Operativne Učinkovitosti

HEP će nastaviti s optimizacijom poslovnih procesa kako bi smanjio troškove i poboljšao upravljanje resursima. Digitalizacija poslovnih procesa i uvođenje automatizacije bit će ključni za povećanje operativne učinkovitosti i poboljšanje kvalitete usluga za potrošače. Također, unapređenje korporativnog upravljanja i transparentnosti poslovanja će biti prioriteta.

5. Utjecaj na Nacionalne i Regionalne Ciljeve

HEP ima potencijal da postane regionalni lider u energetske sektoru, konkurirajući sličnim inozemnim energetske tvrtkama. Tvrtka bi mogla igrati ključnu ulogu u razvoju hrvatskog gospodarstva i zapošljavanju kroz ulaganja u nove tehnologije i obnovljive izvore energije. HEP-ova uloga u osiguravanju stabilne i sigurne opskrbe električnom energijom ostaje kritična za nacionalne interese.

Predviđanja o budućnosti HEP-a uključuju daljnje restrukturiranje i liberalizaciju, mogućnost privatizacije, kontinuirana ulaganja u modernizaciju i obnovljive izvore energije, te povećanje operativne učinkovitosti. Ključna je uloga države u osiguranju da se svi procesi provode transparentno i u skladu s nacionalnim interesima, kako bi HEP mogao iskoristiti svoj puni potencijal kao regionalni lider u energetske sektoru.

Liberalizacija elektroenergetskog sektora u Hrvatskoj, posebno kroz djelovanje Hrvatske elektroprivrede (HEP), donijela je određene promjene koje su rezultirale ostvarivanjem nekih teorijskih ciljeva privatizacije. Iako HEP još uvijek nije potpuno privatiziran, liberalizacija tržišta električne energije stvorila je uvjete u kojima su neki ciljevi privatizacije postignuti, dok drugi ostaju potencijalno ostvarivi u budućnosti.

Liberalizacija tržišta električne energije omogućila je ulazak novih sudionika na tržište, čime je potaknuta tržišna konkurencija. Iako HEP zadržava dominantnu ulogu u proizvodnji i opskrbi, prisutnost novih privatnih opskrbljivača električne energije u maloprodajnom segmentu povećala je konkurenciju i pružila potrošačima više mogućnosti izbora. Ovaj porast konkurencije mogao bi dugoročno dovesti do poboljšanja kvalitete usluga i smanjenja cijena.

Liberalizacija je potaknula HEP na unapređenje operativne učinkovitosti. Suočavanje s konkurencijom i tržišnim uvjetima natjeralo je HEP da racionalizira svoje operacije, smanji troškove, te uvede nove tehnologije i inovacije kako bi ostao konkurentan. Ovo uključuje ulaganja u modernizaciju elektrana, optimizaciju distribucijske mreže i poboljšanje upravljačkih praksi.

Liberalizacija je privukla određeni stupanj investicija, posebno u segmentu obnovljivih izvora energije. Privatni investitori su uložili u nove kapacitete proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, čime su doprinijeli energetske tranziciji Hrvatske. Iako HEP ostaje dominantan u konvencionalnim izvorima energije, liberalizacija je stvorila uvjete za rast investicija u sektoru.

Iako HEP ostaje u većinskom državnom vlasništvu, liberalizacija tržišta smanjila je potrebu za državnim subvencijama i intervencijama. Povećana učinkovitost i prilagodba tržišnim uvjetima omogućili su HEP-u da samostalno generira prihode bez značajnih državnih subvencija, što doprinosi smanjenju fiskalnog opterećenja države.

Neki ciljevi koji bi se mogli ostvariti

Potpuna Liberalizacija i Daljnje Povećanje Konkurencije

- Daljnjom liberalizacijom i eventualnom privatizacijom, moglo bi doći do potpunog otvaranja tržišta koje bi dodatno povećalo konkurenciju. To bi omogućilo ulazak još većeg broja opskrbljivača, što bi potaknulo daljnje smanjenje cijena i poboljšanje kvalitete usluga za krajnje potrošače.

Veća Uloga Privatnog Sektora i Diversifikacija Vlasništva

- Djelomična ili potpuna privatizacija HEP-a mogla bi privući veći broj privatnih investitora i omogućiti diverzifikaciju vlasništva. To bi potaknulo dodatna ulaganja u infrastrukturu, inovacije, i obnovljive izvore energije, ubrzavajući tako energetske prijelaz prema održivim izvorima.

Poboljšanje Financijske Stabilnosti i Transparentnosti

- Privatizacija bi mogla poboljšati financijsku stabilnost i transparentnost kroz strože upravljačke prakse i veći nadzor nad troškovima i prihodima. Privatne kompanije često podliježu strožim zahtjevima za financijsko izvještavanje i upravljanje rizicima, što bi moglo pozitivno utjecati na ukupno poslovanje HEP-a.

Inovacije i Tehnološki Napredak

- Uz veću ulogu privatnog sektora i tržišnih sila, HEP bi mogao biti potaknut na veća ulaganja u nove tehnologije, pametne mreže, i digitalizaciju. To bi omogućilo bolju integraciju obnovljivih izvora energije, poboljšanje energetske učinkovitosti, te pružanje naprednih usluga korisnicima.

5. Zaključak

Unatoč liberalizaciji elektroenergetskog sektora u Hrvatskoj, Hrvatska elektroprivreda (HEP) ostaje u stopostotnom vlasništvu države. Ovaj model državnog vlasništva omogućio je HEP-u da kroz povijest ima stabilnu poziciju na tržištu, zahvaljujući izravnoj podršci države u izazovnim vremenima. Takva podrška bila bi znatno ograničena u slučaju privatizacije, jer bi uključivala potencijalne pravne i regulatorne prepreke te bi mogla smanjiti sposobnost države da intervenira u kriznim situacijama.

Financijski pokazatelji HEP-a iz recentnih izvješća ukazuju na solidnu financijsku poziciju tvrtke. Primjerice, neto dobit i prihodi od prodaje električne energije pokazuju stabilan rast, unatoč izazovima poput fluktuacija na tržištu energenata i potrebe za stalnim investicijama u modernizaciju i održavanje infrastrukture. Međutim, istovremeno se povećavaju i troškovi, što je dijelom posljedica reguliranih cijena i pritiska na smanjenje troškova.

Privatizacija HEP-a mogla bi donijeti određene pozitivne učinke, poput povećanja operativne učinkovitosti, smanjenja korupcije i privlačenja stranih investicija. No, potrebno je izbjegavati pogreške koje su se dogodile tijekom privatizacije INE. Na primjeru INE, privatizacija je dovela do situacije u kojoj se privatni partner – mađarska kompanija MOL – prvenstveno vodio vlastitim interesima, a ne interesima razvoja hrvatske energetske neovisnosti. Umjesto da unaprijede domaću proizvodnju, MOL je smanjio lokalne kapacitete i počeo dobavljati proizvode iz inozemstva, čime su se narušili prvotni ciljevi privatizacije i smanjila domaća proizvodnja.

Zbog strateške važnosti cijena energenata za stanovništvo, vlada često intervenira u reguliranju cijena, što može izazvati gubitke u poslovanju. U slučajevima kada su privatni dioničari uključeni, takve intervencije mogu dovesti do sudskih tužbi zbog narušavanja komercijalnih interesa. Kako bi se spriječio sličan scenarij u slučaju HEP-a, ključno je osigurati da proizvodni pogoni ostanu pod kontrolom domaće kompanije i da se ne prodaju privatnim partnerima koji bi mogli donijeti slične odluke o zatvaranju ili smanjenju lokalne proizvodnje.

U konačnici, HEP bi trebao biti privatiziran samo ako se ispune uvjeti za kvalitetnu provedbu privatizacije. To bi uključivalo jasne strategije za zadržavanje strateške kontrole nad ključnim resursima, zaštitu interesa potrošača i osiguranje dugoročne stabilnosti tržišta. Predloženi oblik privatizacije mogao bi biti djelomična privatizacija u kojoj država zadržava značajan udio vlasništva i time kontrolu nad ključnim odlukama, osiguravajući da privatizacija donosi koristi kako državi, tako i potrošačima, a ne samo privatnim investitorima.

6. Literatura

1. Knjige:

- Roland, G. (Ed.). (2008). *Privatization: Successes and Failures*. Columbia University Press.

2. Članci iz časopisa:

- Estrin, S., Hanousek, J., Kočenda, E., & Svejnar, J. (2009). The effects of privatization and ownership in transition economies. *Journal of Economic Literature*, 47(3), 699-728.

3. Direktive i uredbe (EU dokumenti):

- European Parliament and Council. (2009). Directive 2009/72/EC concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC. *Official Journal of the European Union*, L 211/55. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0072>
- European Parliament and Council. (2018). Directive (EU) 2018/2001 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). *Official Journal of the European Union*, L 328/82. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L2001>
- European Parliament and Council. (2012). Directive 2012/27/EU on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC. *Official Journal of the European Union*, L 315/1. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0027>
- European Parliament and Council. (2019). Regulation (EU) 2019/943 on the internal market for electricity. *Official Journal of the European Union*, L 158/54. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0943>

4. Istraživački radovi:

- Scholl, K., & Seeliger, M. (2007). The liberalization of the electricity market in the EU: Achievements and challenges. *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*. Retrieved from https://www.swp-berlin.org/publications/products/projekt_papiere/Electricity_paper_KS_IIformatiert.pdf
- Sinn, H.-W. (2004). The new systems competition. *CESifo Working Paper No. 1187*. CESifo Group Munich. Retrieved from https://www.econstor.eu/bitstream/10419/76475/1/cesifo_wp1187.pdf
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (2003). Outsourcing in a global economy. *CESifo Working Paper No. 912*. CESifo Group Munich. Retrieved from https://www.econstor.eu/bitstream/10419/76289/1/cesifo_wp912.pdf

5. Internetski izvori:

- HousingAnywhere. (2023). Average salary in the UK. *HousingAnywhere*. Retrieved from <https://housinganywhere.com/United-Kingdom/average-salary-in-uk>
- Ofgem. (n.d.). Average gas and electricity usage. *Ofgem*. Retrieved from <https://www.ofgem.gov.uk/average-gas-and-electricity-usage>
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2024). Prosječna neto plaća u lipnju 2024. iznosila 1.315 eura. Retrieved from <https://dzs.gov.hr/vijesti/prosjecna-neto-placa-u-lipnju-2024-iznosila-1-nbsp315-eura/1977>
- Hršćić, S. (2022, September 28). Detaljan vodič: Kako ostati u Vladinoj nižoj tarifi i ispod potrošnje struje od 2500 kWh u idućih šest mjeseci. *Novac.hr*. Retrieved from <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/detaljan-vodic-kako-ostati-u-vladinoj-nizoj-tarifi-i-ispod-potrosnje-struje-od-2500-kwh-u-iducih-sest-mjeseci-15246758>
- Numbeo. (2004). Cost of living in Southern Europe. *Numbeo*. Retrieved from https://www.numbeo.com/cost-of-living/region_prices_by_city?itemId=105®ion=039
- KoronaPay. (n.d.). Salaries in Spain: How much do migrants earn? *KoronaPay*. Retrieved from <https://koronapay.com/transfers/europe/en/blog/salaries-in-spain-how-much-do-migrants-earn/>
- Country Economy. (n.d.). Electricity price for households in Spain. *Country Economy*. Retrieved from <https://countryeconomy.com/energy-and-environment/electricity-price-household/spain>
- Wikipedia. (2024, August 19). List of European countries by average wage. *Wikipedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_European_countries_by_average_wage